

FENOMENUL DIVORȚIALITĂȚII ÎN CONTEXTUL NATURII UMANE – SCURTE CONSIDERAȚII SOCIOLOGICE DIN PERSPECTIVĂ CREȘTINĂ

Ps. dr. Lucian RĂCILĂ

*Universitatea din Craiova,
Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea, Conferința Oltenia
lucian3ro@yahoo.com*

Abstract: The Phenomenon of Divorce in the context of Human Nature – Short Sociological Considerations from a Christian Perspective.

When we talk about human nature and its origin, we start at the same time with the concept of family. The living history of humanity, under its biological, psychological, socio-cultural, economic and political dimensions, belongs to the family, the coexistence of man and woman, the relations between them, the relations with children. The family has proven to be one of the oldest and most stable forms of human community, the one that ensures the perpetuation of the human species, the evolution and continuity of social life, and the history of family evolution is nothing but the history of development and changes in marital roles. Family dissolution or divorce is a complex psychosocial phenomenon that in its final form results in the dissolution of marriages. This can break when immature people want to run away from responsibility, but sometimes separated and divorced are attempts to escape from a destructive and painful relationship. The Christian vision on this subject requires a careful, deep and complex approach, given the biological, social, psychological and spiritual implications.

Keywords: *human nature, human rights, family, divorce, society, Christianity.*

Introducere

Tema divorțului pune în discuție o problemă psihologică centrală – *familia* și modul în care aceasta se adaptează la realitatea socială actuală, la schim-

bărilor majore de pe piața forței de muncă, la dispariția, cel puțin în orașele mari, a serviciului clasic, cu program, la reducerea semnificativă a timpului pentru familie. Specialiștii în consiliere și psihoterapie de cuplu, susțin la unison că problemele de cuplu derivă din două mari cauze: externe (sociale) și interioare (psihologice).¹

Ori de câte ori, una sau mai multe din condițiile sau principiile care stau la baza familiei nu sunt îndeplinite sau respectate în cămin apare o situație nedorită, armonia în cadrul relației maritale se rupe. Psihologii numesc aceasta *tensiune psihică intrafamilială*, definită ca o stare de încordare și disconfort, resimțită simultan de către membrii familiei în cadrul relației intrafamiliale, anticipând adesea instalarea unei crize familiale; creșterea tensiunii psihice intrafamiliale declanșează în mod iminent conflictul interpersonal care se poate produce mai întâi în diade (soți, părinte-copil) familiale, extinzându-se ulterior la nivelul întregului nucleu familial; tensiunea psihică intrafamilială afectează în măsuri diferite pe membrii familiei, dar în declanșarea și întreținerea ei participă cu toții.

Tensiunea psihică intrafamilială se manifestă prin emoții negative, atitudini și interpretări cu conținut frustrant, prin erori în decodificarea mesajelor verbale și nonverbale, prin lipsa consensului, prin coexistența unor atitudini și comportamente divergente, opuse sau care se subminează reciproc, conduse cu rol duplicitar, afirmații neconcordante cu reprezentările, ideile sau acțiunile de interes comun sau cu privire la rolul familial al fiecăruia în raport cu ceilalți. Tensiunea psihică intrafamilială creează o stare de anxietate difuză la nivelul familiei, fiind o sursă de stres deosebit, în special pentru copii. Reducerea sau moderarea nivelului de tensiune psihică intrafamilială reprezintă unul din obiectivele importante ale psihoterapiei².

Poate că una dintre cele mai mari problematice cu privire la acest fenomen de desfacere a unei căsătorii l-a reprezentat exact aspectul care a simplificat toată procedura juridică: așa numitul *divorț fără vină*, adoptat în SUA începând cu anul 1970, în care nu trebuie dovedită nici o vină de către nici una dintre părți. Deși, încă este obiectul multor dispute este vehement susținut de către sociologi și psihologi sociali, care argumentează faptul că

1 Conf. univ. dr. Cornelia Tatu, *Divorțul și impactul lui asupra copiilor*, <https://www.scribub.com/sociologie/DIVORTUL-SI-IMPACTUL-LUI-ASUPR15126233.php>.

2 Iolanda Mitrofan, Nicolae Mitrofan, *Familia de la A...la Z*, București, Editura Științifică, 1991, p. 332.

prin liberalizarea divorțului și neculpabilizarea nici unuia dintre soți s-a realizat un câștig social și individual – uman, deoarece scurtează durata procesului, economisește bani și elimină stresul celor două părți de a se învinovăți reciproc. Lucruri foarte adevărate de altfel. Dar la o privire mai atentă, realizăm că a fost eliminat tocmai *elementul vinovăției*, poate singurul care mai putea salva natura umană decăzută printr-o conștiință pătată.

În lucrarea de față îmi propun să abordez câteva aspecte noi și importante în evoluția acceptării fenomenului de divorțialitate la nivelul individului, al societății contemporane, precum și implicațiile psiho-sociale ale acestuia. Toate acestea le vom analiza prin prisma naturii umane, dintr-o perspectivă creștină.

Motivații în abordarea subiectului

Motivația principală care a stat la baza acestui demers academic a reprezentat-o semnalul de alarmă pe care vreau să îl trag în legătură cu cel mai afectat element din acest flagel al divorțialității: *copilul sau copiii familiei care traversează această criză a divorțului*. Dacă legiuitorul statului român are în vedere în principal drepturile copilului, în același mod ar trebui să gândească toate celelalte instituții implicate în această problematică: școli, biserici, administrații locale, ONG-uri, etc.

a. Realitatea îngrijorătoare a fenomenului în România³

- ♦ 17 600 de copii trec prin divorțul părinților anual. Iar 100 000 de minori au văzut cum familia lor se destramă în ultimii șase ani.
- ♦ 150 000 de copii suferă de depresie. Peste 80 000 de copii au tulburare de conduită.
- ♦ Peste 160 000 de minori abandonează școala în fiecare an. Mulți provin din familii destrămate, cu părinți care trec prin propriile traume și lupte de orgolii.
- ♦ 70 % dintre părinții care divorțează în instanță nu se înțeleg asupra custodiei copilului.
- ♦ Pe lângă rata anuală a divorțurilor, mulți oameni trăiesc în concubinaj. Deci în realitate, numărul familiilor destrămate este mult mai mare.

3 *Divorțul și trauma copiilor. Unde greșesc părinții?*, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/divortul-si-trauma-copiilor-unde-gresesc-parintii-816240>.

b. Statisticile globale privind căsătoria și divorțul⁴

- ♦ În 2019, cele mai scăzute rate de căsătorie din UE au fost raportate în Italia (3,1 căsătorii la 1 000 de persoane), Slovenia și Portugalia (3,2).
- ♦ În 2019, cele mai ridicate rate de căsătorie din UE au fost raportate în Cipru (8,9 căsătorii la 1 000 de persoane), Lituania (7,0), Letonia și Ungaria (6,7).
- ♦ În 2019, cele mai mari rate de divorț din UE au fost raportate în Letonia, Lituania și Luxemburg (toate 3,1 divorțuri la 1000 de persoane).
- ♦ În 2019, nașterile în afara căsătoriei au depășit numărul nașterilor din cadrul căsătoriei în 9 state membre ale UE: Franța, Bulgaria, Slovenia, Portugalia, Suedia, Danemarca, Estonia, Belgia și Țările de Jos. (*Date extrase în luna mai 2021*)

Statisticile ne indică faptul că în Europa divorțurile s-au dublat în ultimii 30 de ani. Au crescut în special în Danemarca, Suedia, Norvegia, Marea Britanie, Elvetia, Olanda, Ungaria, Rusia, Polonia. Pondere mare o au divorțurile la familiile care au 2 ani de căsătorie și la familiile cu parteneri în vârstă, după ce nu mai au nici o obligație față de copii. Rate foarte ridicate de divorțialitate se înregistrează în următoarele țări: Belgia 71%; Olanda 70%; Austria 66%; Polonia 33%; Irlanda 17%; Italia 17%.

În Statele Unite ale Americii una din două căsătorii nu rezistă și se finalizează cu divorț. Chiar și în țările cu religie musulmană se manifestă o creștere exponențială a divorțurilor, fenomen care era destul de redus până în urmă cu câțiva ani, datorită faptului că femeile erau lipsite de drepturi și fără cale de a ieși dintr-o relație de abuz fizic, psihic și emoțional. Sociologul din New York, Ilyas Ba-Yunus, care a estimat că rata divorțului musulman din America de Nord se ridică la 31,14 la sută, care a fost de trei ori mai mare decât cea mai mare rată de divorț din țările musulmane la acea vreme (10 la sută în Egipt și Turcia)⁵.

4 EVS/WVS (2021). European Values Study and World Values Survey: Joint EVS/WVS 2017-2021 Dataset (Joint EVS/WVS). JD Systems Institute și WVSA. Versiunea setului de date 1.1.0, doi: 10.1428 /18241.11

5 Taha Ghayyur, *Divorțul în comunitatea musulmană: analiza sondajului din 2010*, <https://www.soundvision.com/article/divorce-in-the-muslim-community-2010-survey-analysis>.

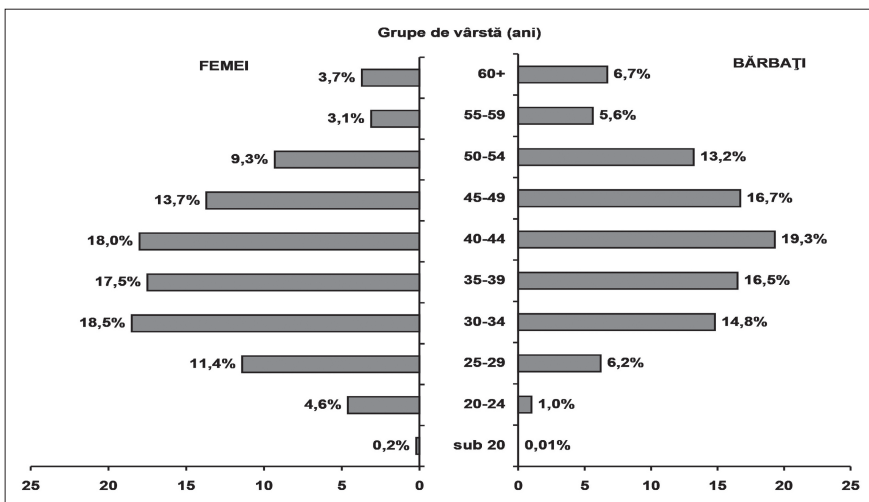
Statisticile realizate în România⁶

Și în România în ultimele decade rata divorțurilor s-a dublat. Excepție face anul 2020. În acest an numărul divorțurilor pronunțate prin hotărâri judecătorești definitive sau pe cale administrativă a fost de 22785, în scădere cu 7412 divorțuri comparativ cu anul 2019. Rata divorțialității a scăzut de la 1,36 divorțuri la 1000 locuitori în anul 2019, la 1,03 divorțuri la 1000 locuitori în anul 2020.

O posibilă explicație a scăderii ratei de divorț, față de trendul ascendent din ultimele decade, o reprezintă restricțiile de deplasare, sociale și sanitare impuse de către autoritățile statului în combaterea pandemiei Covid 19.

În mediul urban, în anul 2020, s-a înregistrat un număr de divorțuri de 1,8 ori mai mare față de cel înregistrat în mediul rural. Raportul dintre numărul divorțurilor pronunțate prin hotărâri judecătorești definitive sau pe cale administrativă și numărul căsătoriilor încheiate a fost, în anul 2020, de un divorț la 3,6 căsătorii.

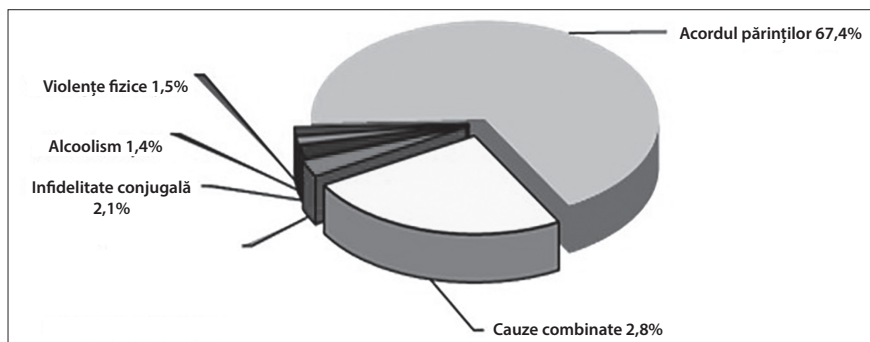
Structura persoanelor care au divorțat în anul 2020 pe grupe de vârstă și sexe

⁶ Institutul Național de Statistică, *Evenimente demografice în anul 2020*, pp. 25-31. https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/evenimente_demografice_in_anul_2020.pdf.

Din totalul divorțurilor pronunțate în anul 2020, peste două treimi s-au realizat cu „acordul părinților” datorită posibilității pe care o oferă Legea nr. 202/2010 de a divorța pe cale administrativă, fiind posibilă constatarea desfacerii căsătoriei și de către ofițerul de stare civilă sau de notarul public.

Repartizarea divorțurilor pe cauze, în anul 2020

În profil teritorial, în anul 2020, cele mai multe divorțuri s-au înregistrat în Municipiul București (2021 cazuri de divorț, reprezentând 8,9% din numărul total de divorțuri înregistrat). Județul Iași a fost județul cu cele mai multe divorțuri înregistrate după Municipiul București (1028 cazuri de divorț), fiind singurul județ unde s-au înregistrat peste 1000 cazuri de divorț. Cel mai mic număr de divorțuri s-a înregistrat în județul Vâlcea (144 divorțuri).

Cea mai mare rată a divorțialității s-a înregistrat în județul Brașov (1,37 divorțuri la 1000 locuitori) și cea mai mică rată de divorțialitate s-a înregistrat în județul Vâlcea (0,37 divorțuri la 1000 locuitori).

Comparativ cu celelalte țări din Uniunea Europeană, în anul 2019 (ultimul an pentru care sunt date disponibile la nivel european), România, cu o rată a divorțurilor de 1,6‰, a înregistrat un nivel mediu. Cele mai mici rate de divorțialitate la nivel european s-au înregistrat în Malta (0,7 ‰) și Slovenia (1,2‰). Cele mai mari rate de divorțialitate s-au înregistrat în Letonia, Lituania și Luxemburg (3,1‰).

Ipotezele studiului

Pe baza statisticilor amintite, precum și a argumentelor teoretice sau a constatărilor empirice referitoare la diferite aspecte ale conceptului de accep-

tare a divorțului, s-au formulat câteva ipoteze sociologice și teologice de testat în această lucrare:

- ♦ Acceptarea divorțului va crește în toate societățile europene, dar dinamica ascensiunii va fi diferită în contexte geografice diferite. Se va vedea o diferență între societățile vestice și cele post comuniste.
- ♦ Acceptarea divorțului la nivel social va fi în concordanță cu prevalența divorțului într-o anumită societate. O relație circulară a divorțului de la nivelul individului, la atitudinile sociale și la contextul social.
- ♦ Acceptarea divorțului face parte dintr-un set mai larg și consistent de valori referitoare la familia dezinstituționalizată. Această ipoteză e testată prin concentrarea asupra acceptării divorțului față de homosexualitate, avort, sex ocazional, fertilizarea in vitro, etc.
- ♦ Acceptarea divorțului la nivel individual va fi influențată de factori precum: sexul, vârsta, educația, religia și rata divorțului din țara respectivă.
- ♦ Acceptarea divorțului ca drept al omului reprezintă o consecință a naturii umane decăzute.
- ♦ Cu cât un individ posedă reale valori creștine și este activ în practica acestora, cu atât mai stabilă este familia sa, precum și echilibrul său social sau psihologic.

Cauze ce conduc la divorț și consecințele sale

Potrivit specialiștilor sunt multe cauze ce converg către un divorț: *cauze generale*⁷ – o căsătorie doar din dragoste, fără alte implicații privind mariajul; democratizarea și liberalizarea vieii sociale de ansamblu; scăderea influenței bisericii și a religiei; etc.

Pentru a afla care sunt principalele motive care duc la divorț, am apelat datele unui nou studiu publicat în „Journal of Sex & Marital Therapy”⁸, în cadrul căruia au fost chestionate 2,371 persoane recent divorțate. Aceștia au avut de selectat unul sau mai multe motive pentru care au divorțat. Redau mai jos principalele cauze menționate de către respondenți.

7 Diane Vaughan în Niculina Ciupercă, *Divorțialitatea un fenomen demografic cu implicații majore în viața societății*, <https://www.romedic.ro/cip-ciuperca-niculina/articol/12281>.

8 https://onlinelibrary.wiley.com/page/journal/17520606/homepage/virtual_issue__sex_therapy.htm.

- ♦ **Pe primul loc, cu un procent de 47%, se clasează lipsa dragostei și a intimității**, pentru că unul sau ambii parteneri nu au mai avut sentimente.
- ♦ **Pe locul doi în top-ul celor mai comune răspunsuri de află problemele de comunicare**, unde 44% dintre participanți au selectat acest răspuns. Cercetătorii au explicat că partenerii poate că au avut un mod diferit de a comunica sau poate că unul dintre ei prefera să comunice mai puțin decât celălalt.
- ♦ **Pe locul trei se clasează lipsa de simpatie, respect sau încredere**, cu un procent de 34%.
- ♦ **Pe locul patru, cu un procent de 32%, se află distanțarea partenerilor.**

Alte cauze de divorț rezultate din cercetările efectuate sunt următoarele: *Infidelitatea* – pentru 27% dintre subiecți; *Neînțelegerile în familie* – 18%; *Abuzul fizic sau emoțional* – 17%; *Criza de la mijlocul vieții, dependența de alcool, munca în exces*.

Fie că ne raportăm la societatea contemporană ca și întreg sau în plan particular în țara noastră, cercetătorii menționează că atitudinile actorilor sociali față de familie și cauze ale divorțului sunt asemănătoare. Fiecare partener și-a dezvoltat valori diferite sau pur și simplu și-au dorit să facă altceva cu viețile lor și nu au anticipat acest lucru în momentul în care au ajuns în fața altarului. De asemenea, aceștia relatează că răspunsurile oferite de participanții la studiu tind să fie personale și emoționale, în timp ce motivele persoanelor divorțate în ultimii ani au la bază comportamentul partenerului. Practic, trăim în era în care satisfacția personală este mult mai importantă, iar dacă mariajul este nesatisfăcător pentru că nu ne place, nu ne simțim pe aceeași lungime de undă cu partenerul sau pur și simplu dragostea dintre cei doi a dispărut, divorțul este cea mai la îndemână opțiune.

Redau mai jos câțiva factori importanți care contribuie la decizia de a divorța:

Conflictul de loialitate. Prin căsătorie, transferul de loialitate trece de la părinți și prieteni la partenerul de viață. Dacă acest lucru nu se întâmplă, cei doi parteneri nu vor comunica satisfăcător, pentru că fie soțul, fie soția mai discută problemelor cu altcineva (părinți, prieteni). După Crispin „acest conflict de loialitate este tot așa de grav ca și cum unul dintre soți ar avea relații extraconjugale.”⁹

9 Crispin, *Divorce, The Forgivable Sin?*, London, Hodder & Straghton, 1989, p. 67.

Atracția pentru altă persoană. Acest fenomen poate apărea în viața oricui. Există afirmația că acest lucru nu ar trebui să se întâmple între creștini, însă atracția pentru o persoană nu are granițe și limite. Poate că un bărbat este atras de modul în care o femeie se îmbracă sau de modul cum îi vorbește. Unei femei poate să-i placă modul cum o înțelege, cum se comportă un bărbat și acest fapt poate să însemne pentru ea mai mult decât îi oferă soțul. Aceste aspecte pot să ducă la conflict, iar în cele din urmă la divorț.

Stadiul deziluziilor poate să apară datorită așteptărilor cu care partenerii intră în relația lor, așteptări ce rămân în mare parte neîmplinite. Există întotdeauna diferențe între imaginea romantică și ideală și natura adevărată a persoanelor care formează un cuplu.

Relația sexuală cu altă persoană. Chiar dacă partenerii au sau nu concepții religioase, acest lucru se poate întâmpla când relația dintre cei doi parteneri slăbește, când transferul de loialitate nu s-a făcut, când sunt multe deziluzii într-o relație, și când se acceptă cu îngăduință atracția față de o altă persoană¹⁰.

Crizele emoționale ale maturității. Vârsta maturității se întinde între 35-55 ani. Persoana începe să analizeze timpul ce-a trecut, valoarea lui, împlinirile, visurile neîmplinite, relațiile. De multe ori în această perioadă se iau decizii și noi direcții. H. Norman Wright atrage atenția că în această perioadă bărbații tind către pasivitate, tandrețe și intimitate spre aventuri mai mari, spre scopuri mai ambițioase. Femeile tind să fie mai autonome, agresive și să dorească mai multă cunoaștere, doresc să aibă rolul lor în societate, bani și influență¹¹.

Lipsa de apreciere a calităților celuilalt. Într-un cuplu, este posibil ca partenerii să fie așa de preocupați de ei înșiși sau de slujba lor, încât să uite sau să nu mai aibă suficient timp unul pentru celălalt. Se obișnuiesc să fie împreună și cred că tot ce face celălalt se cuvine și așa este normal. Unul dintre parteneri va avea mult mai multe responsabilități și, de obicei, munca ce se face acasă este mai puțin apreciată.

Familia de origine. Este cunoscut faptul că atunci când copiii sunt despărțiți brutal de părinții firești sau când un cuplu menține o atmosferă de conflict și tensiune, toate acestea pot constitui cauze ale unui comportament dizarmonic. „Relația dintre părinți devine astfel reper conștient sau

10 Constantin Dupu, *Introducere în psihologia consilierii pastorale*, În slujba semenilor, ediția a-III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Gnosis, 2000, p. 181.

11 H. Norman Wright, *Seasons of a Marriage*, California, Regal Books, 1975, p. 57.

inconștient, mereu reactualizat cu voia sau fără voia adultului, în propriile lui relații maritale”¹². De asemenea, dacă granițele noului cuplu nu sunt bine delimitate față de familiile din care provin, conflictul va fi mereu prezent și chiar va conduce la separare.

Posesivitatea. Cecil Osborne¹³ atrage atenția că, în general, femeia devine din ce în ce mai dominantă, iar bărbatul din ce în ce mai posesiv. Posesivitatea izvorăște din slăbiciune și gelozie.

Gelozia afectează atât pe femeie cât și pe bărbat. Fiecare este capabil de gelozie într-o anumită măsură. Atunci când gelozia devine o manifestare nevrotică, ea este un pericol pentru cuplu și conduce la distrugerea căsniciei.

Iată cum o mulțime de problematici se nasc pe această temă iar consecințele care derivă dintr-un divorț complică și mai mult lucrurile. Se estimează că 60% dintre persoanele care trăiesc sub limita sărăciei sunt mamele divorțate și copiii acestora.

O mare parte dintre românii divortăți (60%) recunosc că nu au făcut suficient pentru a-și salva mariajul, iar 25% dintre persoanele divortate rămân necăsătorie pentru tot restul vieții.

Deși concepția despre divorț s-a schimbat mult în societatea contemporană, acesta ne mai apărând ca un eșec, ci, dimpotrivă ca o soluție și un început pentru o viață mai bună (consecințe pozitive), realitatea dovedește că acesta are mult mai multe consecințe negative, atât la nivelul partenerilor, cât și asupra copiilor. Amintim câteva dintre ele: capacitate de câștig mai mică, lipsa suportului din partea fostului soț, tendința de stigmatizare a copilului, efecte psihologice asupra copilului în legătură cu identificarea de rol de sex al acestuia, superprotecția maternă, stima de sine a copilului este afectată, dobândirea unui comportament antisocial, etc.¹⁴

Câteva explicații pentru creșterea ratei divorțurilor

Schimbarea tensiunilor în societate. Stabilitatea tradițională a căsătoriei și a familiei poate fi afectată de creșterea stresului economic care este agravat de creșterea inflației din ultimii ani. Multe conflicte ale căsniciei apar din

12 Iolanda Mitrofan, Nicolae Mitrofan, op. cit., p. 139.

13 Cecil Osborne, *The Art of Understanding Your Mate*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishing House, 1981, p. 99.

14 Petru Iluș, *Sociopsihologia și Antropologia familiei*, Editura Polirom, 2005, p. 46.

cauza problemelor financiare. Robert Weiss sugerează că factorii socio-economici sunt printre factorii majori în despărțirile maritale. El centralizează pe interesul aceluia care destramă căsătoria pentru îmbunătățirea statutului lor economic și în dezvoltarea în același timp a posibilităților lor personale¹⁵.

Un alt factor care produce tensiune într-o căsnicie este *nesiguranța condițiilor* în lume și continua amenințare cu un război sau terorism. Amenințarea terorismului și nesiguranța asociată cu el, poate să creeze mult stres în familie.

Al treilea factor care produce tensiune este revoluția morală care nu numai că a adus o creștere semnificativă a relativității în morală, dar a împărțiat și confuzie asupra valorilor morale. *Libertinismul moral* a produs o asemenea vinovăție, care poate fi comparată cu lovitura de bumerang și o întoarcere la o moralitate mai conservatoare¹⁶. Deseori conflictul se dezvoltă între părinții care sunt supuși unui set de valori și copiii care au fost expuși în societate la un alt set de valori. Este o mare responsabilitate să fi căsătorit și nu este ușor să crești copii. Aceste tensiuni se reflectă în dezvoltarea creșterii numărului celor singuri în societate, în sporirea numărului persoanelor care se căsătoresc târziu și în creșterea numărului de cupluri care aleg să nu aibă copii.

Presiunea din partea colegilor. Un factor important în creșterea ratei divorțurilor ar putea fi sporirea în rândul cuplurilor tinere a puterii presiunii grupului. În zilele noastre divorțul a devenit o modă, fiind acceptat în societate. Astfel presiunea grupului sporește nivelul de stres în căsătorie și contribuie indirect la nivelul ridicat de divorț. Există o altă presiune de grup care este mult mai subtilă în caracter. Este presiunea care apare uneori între prietenii care au dificultăți în căsniciile lor, care tind să agraveze dificultățile pe care le au alții, decât să caute soluții constructive. În procesul împărtășirii mizeriilor a ceea ce pare a fi o căsnicie nereușită, mulți indivizi creează o presiune de grup care mărește enorm problemele, în loc să caute răspunsuri¹⁷.

Narcisismul în societate. Daniel Yankelovich spune că în perioada anilor 1970, mulți americani erau dominați de o etică a satisfacției de sine și

15 Robert Weiss, *Marital Separation*, New York, Basic Books, 1975, Ch.1.

16 Earl E. Joiner, *Considerații creștine despre divorț și recăsătorire*, Traducere și adaptare: Constantin Dupu, București, Editura Gnosis, 1999, p. 185.

17 *Ibidem*, p. 187.

vechile reguli de negare de sine și de dăruire de sine erau plasate în spatele unei bariere¹⁸. Când doi oameni în intimitatea legăturilor familiale sunt amândoi înclinați în satisfacerea propriilor dorințe fără un gând de împărțire, dăruire sau comunicare, atunci necazul vine aproape sigur. Pentru unii, divorțul a apărut a fi un stadiu necesar în obținerea unei experiențe creative care conduce la auto-descoperire și creativitate. Pentru aceia dominați de auto-centrare, rezultatul sperat de ei nu s-a materializat, aceasta fiind distrugătoare atât ambilor indivizi cât și relațiilor maritale.

Emanciparea femeii. În timp ce egoismul, ca o etică filosofică populară, și-a adus contribuția la creșterea emancipării femeii, o sursă de inspirație mult mai validă și profundă pentru mișcarea de emancipare a femeii a fost creșterea interesului pentru drepturile omului, în special interesul în dreptate și egalitate. Creșterea ratei divorțurilor poate însemna, în parte, că singura cale prin care unele femei pot atinge egalitatea în căsătorie a fost aceea de a renunța la căsătoriile în care erau angajate.

Crispin spune, „Femeile au început să-și revizuiască percepția despre viață, a așteptărilor și a rolului lor în căsătorie. Ele au ajuns la concluzia că pot găsi satisfacție prin alte interese decât cel tradițional de soție și mamă”¹⁹.

Elaine May pretinde că explicația creșterii ratei divorțului este sporirea preocupării pentru drepturile femeilor. Pentru a cita emanciparea femeilor ca motiv principal pentru sporirea divorțului este prea simplu. Se pare că emanciparea femeilor și conflictele în așteptări dintre femei și bărbați în căsătorie sunt printre factorii semnificativi în creșterea ratei divorțului²⁰.

Tendențe sociale actuale de acceptare a divorțului

Cercetătorii moderni au conceptualizat atitudinile față de divorț ca sursa unei „culturi a divorțului” care s-a răspândit în diferite părți ale societății și chiar a influențat grupurile care nu sunt actori direcți ai divorțului.²¹

Cele mai noi studii sociologice asupra fenomenului de divorțialitate converg către o concluzie categorică și unanimă: destigmatizarea acestuia

18 Daniel Yankelovich, *Are You Taking Risks with Your Life*, Parade, May 24, 1981.

19 Crispin, *Op. cit.*, p. 89.

20 Elaine Tyler May, *Great Expectations: Marriage and Divorce in Post Victorian America*, Chicago, University of Chicago Press, 1980, pp. 1-6.

21 Yodanis, C. 2005. *Divorce Culture and Marital Gender Equality: A Cross-National Study*. *Gender & Society* 19 (5): 644–659, <https://doi.org/10.1177/0891243205278166>.

la nivel individual, dar și la nivelul întregii societăți contemporane, precum și acceptarea sa la un nivel aproape global²².

La această oră, cultura divorțului contrastează cu cultura și instituția căsătoriei. O cultură a căsătoriei include credința, presupunerea și practica că mariajul este un dat și pentru totdeauna. O cultură a divorțului, în comparație, este un set de credințe și practici care definesc căsătoria ca fiind opțională și condiționată, cu divorțul ca fiind o opțiune în cazul în care căsătoria nu funcționează.²³

Noile cercetări în domeniu își propun să aprofundeze două aspecte extreme de importante: cauzele și consecințele divorțului.²⁴ Până în prezent cele mai multe studii s-au concentrat pe cauzele și consecințele individuale ale divorțului.

Problema este însă cu mult mai complexă, deoarece atât relațiile cauzale individuale, cât și cele sociale pot fi modificate semnificativ de mediul social în care are loc divorțul. În contextul actual în care societatea este deschisă de ceva timp față de acest fenomen de divorțialitate mediul social a suferit schimbări majore pe scara valorică.

Chiar la momentul acesta asistăm la schimbări majore în privina orientărilor valorice în cadrul indivizilor precum și a societății contemporane, pe fondul creșterii acceptării acestui fenomen social al divorțialității.

Acest lucru a fost identificat ca un factor de dezinstituționalizare a familiei în teoria celei de-a doua tranziții demografice, în care autorii acesteia susțin: *că valorile post-materialiste și importanța exprimării de sine au schimbat comportamentul familiei în ultima treime a secolului XX*²⁵.

Noile cercetări empirice ne arată foarte clar că factorii individuali care afectează atitudinile față de divorț sunt structurați în mod semnificativ

22 Lomazzi, V., *Testing the Goodness of the EVS Gender Role Attitudes Scale*. *Bulletin of Sociological Methodology/Bulletin de Méthodologie Sociologique* 135 (1)/2017, pp. 90–100, <https://doi.org/10.1177/0759106317710859>.

23 Toth, K. and M. K Emmelmeier, „Divorce Attitudes Around the World: Distinguishing the Impact of Culture on Evaluations and Attitude Structure”, în *Cross-Cultural Research* 43(3)/2009, pp. 280–297, <https://doi.org/10.1177/1069397109336648>.

24 Furtado, D.; M. Marcén and A., *Does Culture Affect Divorce Decisions? Evidence from European Immigrants in the US*. *IZA Discussion Papers* No. 5960, Bonn, Institute of Labor Economics (IZA), Sevilla, 2011.

25 Inglehart, R. and W. E. Baker, *Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values*. *American Sociological Review* 65 (1)/2000, pp.19–51. <https://doi.org/10.2307/2657288>.

în funcție de religie și sex.²⁶ De asemenea, contextul familial și în special divorțul părintesc este un factor similar și decisiv care afectează și descendenții ca într-un *lanț causal* sau un *ciclu divorțial*²⁷, examinat în trei contexte sociale – divorțul părinților, divorțul în grupa de rudenie și divorțul la nivel național.

Dacă vom studia analizele și graficele efectuate de către cercetători în care se prezintă acceptarea divorțului în lume pe parcursul a trei – patru decenii, vom realiza că în fiecare țară acest fenomen a crescut exponențial, excepție făcând câteva țări ca: Albania, Georgia, Letonia, România, Turcia și Ucraina, unde fenomenul nu este atât de galopant.

Comparând datele privind acceptarea socială a divorțului vom observa cea mai scăzută acceptare în Malta și Kosovo. Sunt relativ mai mici nivelurile de acceptare a divorțului în partea de est a Europei, în special în țările post-sovietice și, de asemenea, în Irlanda și Irlanda de Nord, Cipru – țări în care clivajele religioase sunt extrem de relevante. Nivelul acceptării divorțului este moderat în țările post-comuniste și este relativ ridicat în restul Europei, cu cele mai ridicate niveluri întâlnite în mod tradițional în țările din nord.²⁸

Perspectiva creștină și necesitatea consilierii adecvate în abordarea divorțului

Dumnezeu a conceput un plan minunat pentru omenire: „Nu este bine ca omul să fie singur” (Gen. 2:18). El a creat bărbatul și femeia, potriviți unul pentru celălalt din punct de vedere fizic, emoțional, intelectual și spiritual.

După relatarea apariției primilor oameni pe scena istoriei, Cuvântul lui Dumnezeu adaugă unul din primele principii de conduită, cu privire la realizarea unui singur trup dintre bărbat și femeie (Geneza 2:24).

Referindu-se expres la legământul căsătoriei, Isus Hristos a spus: „Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” (Marcu 10:9). Este

26 Susan L. Brown, Matthew R. Wright, *Divorce Attitudes Among Older Adults: Two Decades of Change*, First Published 27 February 2019, <https://doi.org/10.1177/0192513X19832936>

27 Sieben, I. and E. Verbakel, *Permissiveness toward Divorce: The Influence of Divorce Experiences in Three Social Contexts*. *European Sociological Review* 29 (6): 1175–1188, 2013. <https://doi.org/10.1093/esr/jct008>.

28 Petr Fučík, *Trends in Divorce Acceptance and Its Correlates across European Countries*, <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2020/06/06.pdf>.

limpede că Dumnezeu intenționează ca soțul și soția să reflecte legătura dintre Hristos și Biserica Sa.

În mod evident, infidelitatea și divorțul sunt căi care duc departe de planul și binecuvântarea lui Dumnezeu, însă când toate resursele sunt investite în stabilitatea căsniciei, se poate vedea cu siguranță cum puterea voii Sale lucrează în cadrul căsniciei²⁹.

În mod clar, Dumnezeu a intenționat ca relațiile familiale și de căsătorie să fie trainice, construite pe iubire, și să dureze, reflectând astfel unitatea lui Dumnezeu. Unitatea reprezintă un aspect al naturii și caracterului lui Dumnezeu, iar ceea ce El dorește este ca prin căsătoria și relațiile familiale să reflecte tocmai această unitate³⁰.

Când Biblia afirmă că bărbatul și femeia se vor lipi unul de celălalt... „și se vor face un singur trup” (Geneza 2:24), ea spune de fapt că, căsătoria trebuie să reflecte natura lui Dumnezeu.

De fapt, „Orice disfuncție conjugală putem să o considerăm ca fiind cauzată de un deficit de comunicare interpersonală, iar divorțul este practic cauzat de imposibilitatea menținerii unei comunicări satisfăcătoare, stimulative și comprehensive între cei doi soți”³¹.

Fiecare divorț este generat de probleme care conduc la separare și este greu să se treacă dincolo de simptome pentru a se descoperi adevărata cauză. De cele mai multe ori, problemele nu aparțin unei singure persoane, ele vin, în multe cazuri, dintr-o puternică ciocnire de temperamente sau din dinamica familiei.

Este separarea vreodată recomandată? Pentru a răspunde la această întrebare să comparăm consilierea maritală cu o intervenție chirurgicală minoră. De cele mai multe ori tratamentul rezolvă problema, dar în multe cazuri situația este mult mai gravă și este nevoie de operație. În consilierea maritală, echivalentul operației este separarea și este la fel de riscantă. Există două tipuri de separare. Prima este *temporară*, și apare în speranța restaurării relației. Este de recomandat atunci când tensiunea este mare în cadrul căsniciei, încât este posibil să se ajungă la violență fizică. Aceasta se face în speranța diminuării intensității ostilității din cadrul relației.

29 Ed Wheat, *Fascinanta aventură a dragostei*, Romanian Aid Fund, 1991, p. 178.

30 Josh McDowell&Bob Hostetler, *Manual de consiliere a tinerilor, Un ghid complet pentru echiparea lucrătorilor cu tineretul, pastorilor, învățătorilor și părinților*, Vol. 1, Cluj-Napoca, Fundația Creștină Noua Speranță, 1999, p. 217.

31 Iolanda Mitrofan și Nicolae Mitrofan, *Op. cit.*, p. 191.

O a doua formă de separare este de fapt un *divorț de probă*, în care una dintre persoane ia decizia să divorțeze, dar datorită unor necunoscute de ordin financiar, emoțional, etc., o prezintă sub forma unei separări temporare. Dacă se descurcă singur, în cele din urmă va divorța. Această alternativă trebuie descurajată deoarece este neloială, pentru că celălalt partener trăiește cu speranța refacerii căsniciei. În ceea ce privește divorțul, consilierul creștin nu-l va putea recomanda niciodată, ci mai degrabă trebuie să prezinte alternative. Dacă divorțul totuși apare, rolul consilierii nu s-a încheiat, deoarece în mod frecvent noii divorțați au nevoie de ajutor în a-și ajusta viața. Singurătatea este o problemă curentă a acestora. Biserica trebuie să se implice în a-l ajuta pe cel divorțat să-și găsească un scop și un loc în viață.

Paul D. Meier spune că există „numai trei opțiuni pentru orice persoană implicată într-o căsnicie nefericită: (1) să obțină divorțul – cea mai mare lașitate și alegerea cea mai lipsită de maturitate; (2) să-și păstreze căsnicia, fără însă a se strădui să îmbunătățească – o altă decizie lipsită de maturitate, deși nu la fel de iresponsabilă ca divorțul; și (3) să se confrunte în mod matur cu problemele sale personale și să facă alegerea de a-și zidi o căsnicie plină de afecțiune, pe baza celei existente – singura alegere într-adevăr matură pe care ar putea s-o facă”³².

Consilierea spirituală caută să stimuleze creșterea spirituală a consiliatului, să încurajeze mărturisirea păcatului și să experimenteze iertarea divină; iar standardele, atitudinile, valorile și stilul de viață să fie modelate după modelul creștin³³.

Dr. Nick Stinnett, într-un studiu realizat cu ajutorul a trei mii de familii, a găsit șase calități principale în fiecare familie. Membrii acestor familii puternice sunt: devotați unii altora, petrec timp împreună, au o bună comunicare familială, își exprimă aprecierea pe care o au unii față de alții, au un *angajament spiritual* și sunt gata să rezolve problemele în situație de criză³⁴.

32 Paul D. Meier, *You Can Avoid Divorce*, Grand Rapids, Baker Book House, 1978, p. 4.

33 Garry R Collins, *Christian Counseling, A Comprehensive Guide*, Dallas, World Publishing, 1988, p. 17.

34 Nick Stinnett, *Zidirea familiei, Șase calități ale familiei puternice*, Ventura California, Cărțile regale, 1985, p. 38.

Multe decizii sunt ineficiente în rezolvarea crizelor, datorită faptului că unii consilieri consideră că sentimentele sunt pe primul loc, pe locul doi lucrurile logice, iar principiile biblice sunt pe ultimul loc³⁵.

Jay Adams, prezentându-l pe Hristos ca pe cel mai mare consilier, scrie că: „Toate scopurile au sens numai în relație cu Dumnezeu. Despărțite de El, acestea sunt doar obiective de scurtă perspectivă care vin și pleacă la întâmplare, fără nici o legătură necesară și deci fără nici un scop suprem”³⁶.

Este important de observat că există suprapunere și continuitate între consiliere și psihoterapie. Termenul de psihoterapie este mai ușor de folosit atunci când ținta consilierii pentru schimbări constructive este atinsă în mod deliberat, și folosind din plin mecanismele și procesele psihologice și atunci când îngrijind de relație se pune o bază profesionistă mult mai mare. Consilierea contemporană este preocupată de originile instruirii, îngrijirii și împuternicirii, iar în felul acesta distincția dintre psihoterapie și consiliere devine mai puțin evidentă³⁷.

Separarea și divorțul, sunt realități neplăcute. Uneori ele apar atunci când persoane imature doresc să fugă de răspundere. Uneori separarea și divorțul sunt încercări de a scăpa dintr-o relație distructivă, dureroasă. Rolul consilierului nu este de a lua o decizie în locul persoanei consiliate, ci de a o ajuta pe aceasta să înțeleagă rezultatele acțiunii sale și urmările care survin separării. Din nefericire divorțul apare chiar și după multe ore petrecute în cadrul consilierii creștine³⁸.

Concluzii

Divorțul „este un fenomen psihic și social complex, determinat de o multitudine de factori economici, sociali, culturali și religioși, care acționează la nivelul indivizilor, în interiorul cuplurilor și în afara acestora.”³⁹

35 Paul D. Meier, Frank B. Minirth, Frank B. Wichern, Donald E. Ratcliff, *Introduction to Psychology and Counseling*, Second Edition, Grand Rapids, Baker Books, 1991, p. 244.

36 Jay E. Adams, *Manualul consilierului spiritual creștin, Practicarea consilierii spirituale noutetice*, Illinois USA, Societatea Misionară Română Wheaton, 1993, p. 37.

37 David J. Attkinson, David H. Field, Artur F. Holmes, Oliner O. Donovan, *New Dictionary of Christian Ethics and Pastoral Theological*, Downers Grove, Illinois, USA, Leicester, England, 1995, Inter Varsity Press, p. 81.

38 Garry Collins, *Christian Counseling, A Comprehensive Guide*, Dallas, World publishing, 1988, p. 195.

39 Ion Mihăilescu, *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*, Editura Polirom, 2003, p.107.

Acceptarea divorțului crește în toate țările europene, cu doar câteva excepții. Cu toate acestea, în spatele acestui cadru general există diferențe considerabile în grupurile distincte ale țărilor. Aceste grupuri pot fi definite de istoria politică a regiunilor, care poate să fie clasificate ca post-sovietice, post-comuniste și alte țări.

Creșterea în acceptarea divorțului este cea mai slabă în țările post-sovietice, modestă în post țări comuniste și puternică în alte țări europene. Aceste rezultate sunt în conformitate cu prima noastră ipoteză ipotetică, că acceptarea divorțului este în creștere, dar există dinamici diferite în spatele creșterii în diferite contexte geografice. Un lucru însă este foarte clar și anume că efectele religiozității sunt în scădere în toate regiunile.⁴⁰

Deși efectul obligatoriu a doctrinei religioase asupra comportamentului familial se încadrează în procesele de secularizare, importanța identității religioase individuale ca factor care modelează orientările valorice crește. Spre deosebire de omogenitatea relativă a societăților religioase tradiționale, secularizarea introduce eterogenitate și distincții mai clare între persoane religioase și nereligioase. Având în vedere că familia este una dintre problemele principale din centrul acestor clivaje, atitudinile privind divorțul vor diferi în funcție de religiozitatea individuală.⁴¹

Cu toate că, orice căsătorie se realizează pornind de la intenția celor doi soți de a-și petrece întreaga viață împreună, din anumite motive atât subiective cât și obiective, ea se poate desface prin *divorț* dacă există motive temeinice care au vătămat grav raporturile dintre soți și căsătoria nu mai poate continua.

Dacă la încheierea căsătoriei este necesar consimțământul liber al soților, voința acestora trebuie să fie luată în considerare și atunci când ea se manifestă și în sensul desfacerii acesteia, astfel, oricare dintre soți are dreptul să ceară desfacerea căsătoriei prin divorț.

Dacă în societățile occidentale se constată o tendință clară de scădere a numărului căsătoriilor și de amânare a lor, datorită influenței mass-media care promovează conflictele intrafamiliale, modelul nupțial românesc se caracterizează prin universalitatea căsătoriei și printr-o vârstă medie la prima căsătorie destul de scăzută. Chiar dacă în Occident se extind modelele fa-

40 Petr Fučík, *Op. cit.*

41 Wilkins, L. S., „Secularization and the Wider Gap in Values and Personal Religiosity Between the Religious and Nonreligious”, în *Journal for the Scientific Study of Religion* 55 (4)/2016, pp. 717–736. <https://doi.org/10.1111/jssr.12307>.

miliale alternative, între care cele mai răspândite sunt coabitările informale și celibatul, în România acestea sunt fenomene destul de slab reprezentate, familia-nucleu rămânând dominantă.

Toate evoluțiile înregistrate demonstrează că *modelele cultural-valo-ric*, și nu *factorul economic*, sunt cele mai importante în trasarea modelelor familiale.

În urma analizelor întreprinse, se constată că atașamentul față de familie rămâne foarte ridicat, aceasta fiind domeniul cu cea mai mare importanță în viața indivizilor. Satisfacția față de viața de familie rămâne ridicată, în ciuda dificultăților materiale pe care le traversează majoritatea gospodăriilor.

Este divorțul acceptabil în cazuri de violență domestică sau abuz? Este Biblia de ajutor pentru schimbarea unor atitudini sau a modului de a gândi? Trebuie încurajată stima de sine sau trebuie interpretată ca mândrie?

La aceste întrebări nu există consens între psihologi, deoarece nu există doi oameni care să aibă exact aceeași concepție despre lume și viață, aceleași valori sau aceleași convingeri religioase. Știm că *în spatele oricărei tehnici există o teorie, iar în spatele oricărei teorii există o concepție despre lume și viață.*

Personal, cred că nu putem separa spiritualitatea de celelalte aspecte ale vieții, deoarece ea pătrunde și infuzează toate celelalte domenii. Astfel, relația noastră cu Dumnezeu ne permite să ne găsim adevărata identitate, adevăratul înțeles și însăși viața.

Cu toate că suntem în același timp atrași de o dorință egocentrică de a nu ne supune nimănui în încercarea noastră de a ne construi propriul sine autonom, în același timp știm că ceea ce putem obține prin propriile noastre puteri nu este suficient de bun și nu are un sens suficient de adânc încât să ne determine să trăim pentru el. Viața spirituală ne îndepărtează de această iluzie a competenței și ne determină să venim cu slăbiciunile și dependențele noastre la Dumnezeu.

Cred că în momentul în care vom recunoaște declinul naturii noastre umane de-a lungul timpului și ne vom însuși mai mult principiile creștine enunțate în Biblie, experimentându-le personal, atunci valorile noastre vor deveni autentice. Ele vor crea în noi, atitudini potrivite, care la rândul lor vor genera comportamente corecte în familie și în societate și ne vor echilibra în toate domeniile existenței noastre.

În contextul familiei spiritualitatea joacă un rol important și Dumnezeu ne poate fi un sprijin real dacă Îl vom introduce în ecuația căsători-

ei.⁴² Tocmai El ne învață că funia căminului nostru e mai puternică nu când e împletită doar în două părți, ci, în trei (Eclesiastul 4:12): *soț-ISUS-soție*.

Bibliografie:

- Adams, Jay E., *Manualul consilierului spiritual creștin, Practicarea consilierii spirituale noutetice*, Illinois USA, Societatea Misionară Română Wheaton, 1993.
- Attkinson, David J.; David H. Field; Artur F. Holmes; Oliner O. Donovan, *New Dictionary of Christian Ethics and Pastoral Theological*, Downers Grove, Illinois, USA, Leicester, England, 1995.
- Brown, Susan L.; Matthew R. Wright, *Divorce Attitudes Among Older Adults: Two Decades of Change*, First Published 27 February 2019, <https://doi.org/10.1177/0192513X19832936>
- Buliga, Rodica; Teodor Burnar, *Pastila de drept: Istoria Divorțului*, 14.04.2014, <https://www.avocatura.com/stire/10398/pastila-de-drept-istoria-divortului.html>
- Ciupercă, Niculina, *Divorțialitatea un fenomen demografic cu implicații majore în viața societății*, <https://www.romedic.ro/cip-ciuperca-niculina/articol/12281>
- Collins, Garry R., *Christian Counseling, A Comprehensive Guide*, Dallas, World Publishing, 1988.
- Crispin, Ken, *Divorce, The Forgivable Sin?*, London, Hodder & Straghton, 1989.
- *Divorțul și trauma copiilor*, 2017, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/divortul-si-trauma-copiilor-unde-gresesc-parintii-816240>
- Dupu, Constantin, *Introducere în psihologia consilierii pastorale, În slujba semenilor*, Ediția a-III-a, Revăzută și adăugită, București, Editura Gnosis, 2000.
- European Values Study and World Values Survey: Joint EVS/WVS 2017-2021, <https://europeanvaluesstudy.eu/methodology-data-documentation/survey-2017/joint-evs-wvs-2017-2021-dataset/>

42 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Familia, o grădină a Domnului”, în *Argeșul ortodox*, Săptămânal teologic, bisericesc și de atitudine al Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, anul IX, nr. 468/2010, p. 7.

- Fučík, Petr, *Trends in Divorce Acceptance and Its Correlates across European Countries*, Vol. 56, Nr. 6, 2020, <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2020/06/06.pdf>
- Furtado, D., M. Marcén and A., *Does Culture Affect Divorce Decisions? Evidence from European Immigrants in the US. IZA Discussion Papers No. 5960*, Bonn, Institute of Labor Economics (IZA), Sevilla, 2011.
- Ghayyur, Taha, *Divorțul în comunitatea musulmană: analiza sondajului din 2010*, <https://www.soundvision.com/article/divorce-in-the-muslim-community-2010-survey-analysis>
- Iluș, Petru, *Sociopsihologia și Antropologia familiei*, Editura Polirom, 2005
- Inglehart, R. and W. E. Baker, *Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. American Sociological Review* 65 (1): 19–51, 2000, <https://doi.org/10.2307/2657288>
- Institutul Național de Statistică, *Evenimente demografice în anul 2020*, https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/evenimente_demografice_in_anul_2020.pdf
- Joiner Earl E., *Considerații creștine despre divorț și recăsătorire*, Traducere și adaptare: Constantin Dupu, București, Editura Gnosis, 1999.
- Lauriello, Samantha, *The 4 Most Common Reasons for Divorce, According to Research*, Journal of Marital and Family Therapy, 2020, <https://www.health.com/relationships/most-common-reasons-for-divorce>
- Lomazzi, V., *Testing the Goodness of the EVS Gender Role Attitudes, Scale. Bulletin of Sociological Methodology/Bulletin de Méthodologie Sociologique* 135, 2017, <https://doi.org/10.1177/0759106317710859>
- McDowell Josh & Bob Hostetler, *Manual de consiliere a tinerilor, Un ghid complet pentru echiparea lucrătorilor cu tineretul, pastorilor, învățătorilor și părinților*, Vol. 1, Cluj-Napoca, Fundația Creștină Noua Speranță, 1999
- Meier, Paul D.; Frank B. Minirth; Frank B. Wichern; Donald E. Ratcliff, *Introduction to Psychology and Counseling*, Second Edition, Grand Rapids, Baker Books, 1991.
- Meier, Paul D., *You Can Avoid Divorce*, Grand Rapids: Baker Book, House, 1978.
- Mihăilescu, Ion, *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*, Editura Polirom, 2003.
- Mitrofan, Iolanda; N. Mitrofan, *Familia de la A... la Z*, București, Editura Științifică, 1991.

- Osborne Cecil, *The Art of Understanding Your Mate*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishing House, 1981.
- Rotaru, Ioan-Gheorghe, „Familia, o grădină a Domnului”, în *Argeșul ortodox*, Săptămânal teologic, bisericesc și de atitudine al Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, anul IX, nr. 468, p.7.
- Sieben I. and E. Verbakel, *Permissiveness toward Divorce: The Influence of Divorce Experiences in Three Social Contexts*. *European Sociological Review* 29 (6)/2013, pp.1175–1188. <https://doi.org/10.1093/esr/jct008>
- Stinnett Nick, *Zidirea familiei, Șase calități ale familiei puternice*, Ventura California, Cărțile regale, 1985
- Tatu Cornelia, *Divorțul și impactul lui asupra copiilor*, <https://www.scribub.com/sociologie/DIVORTUL-SI-IMPACTUL-LUI-ASUPR15126233.php>.
- Toth K. and M. Kimmelmeier, *Divorce Attitudes Around the World: Distinguishing the Impact of Culture on Evaluations and Attitude Structure*. *Cross-Cultural Research* 43, 2009, <https://doi.org/10.1177/1069397109336648>
- Tyler Elaine May, *Great Expectations: Marriage and Divorce in Post Victorian America*, Chicago, University of Chicago Press, 1980.
- Weiss Robert, *Marital Separation*, New York: Basic Books, 1975, Ch.1
- Wheat Ed., *Fascinanta aventură a dragostei*, Romanian Aid Fund, 1991.
- Wilkins, L. S., *Secularization and the Wider Gap in Values and Personal Religiosity Between the Religious and Nonreligious*, *Journal for the Scientific Study of Religion* 55 (4)/2016, pp. 717–736. <https://doi.org/10.1111/jssr.12307>
- Wright H. Norman, *Seasons of a Marriage*, California, Regal Books, 1975.
- Yankelovich Daniel, *Are You Taking Risks with Your Life*, Parade, May 24, 1981.
- Yodanis, C., *Divorce Culture and Marital Gender Equality: A Cross-National Study*. *Gender & Society* 19 (5)/2005, pp. 644-659, <https://doi.org/10.1177/0891243205278166>